БОГОСЛОВЉЕ 84/1 (2025) 5–23 Оригинални научни рад

Митрополит крушевски и
демирхисарски др Јован (Вранишкоски)

Македонска Православна Црква – Охридска Архиепископија
Крушево, Република Северна Македонија
mitropolija@krushdem.org

DOI:https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2025.84.1.1
УДК: 27-732.3

ПРИМЉЕНО: 12.02.2025.
ОДОБРЕНО: 25.3.2025.

Смисао црквених сабора

Сажетак: Рад је настао као допуна текста „Ка новом Светом и Великом Сабору", објављеном у књизи *Свети и Велики Сабор Православне Цркве. Учешће и сведочење Српске Православне Цркве на Критском Сабору о Педесетници 2016*. У објављеном чланку разматрани су структура Цркве и њено саборно или, боље речено, католичанско устројство, а у овом чланку ћемо се потрудити да покажемо како је Црква одржавала своју саборност кроз векове. Исто тако настојаћемо да одговоримо и на питања када сабор Цркве постаје институција, како постаје васељенски, колико вида сабора постоје и каква је улога првог епископа приликом сазивања сабора. ► *Кључне речи*: Сабор, Васељенски сабор, Црква.

1. Појава сабора у историји Цркве

Васељенски сабори, које је сазивао цар,[1] имали су пуно сличности са протоколима и начином рада римског Сената, који је био императорски парламент. Сенат је имао политички утицај на царство, а васељенски сабори црквени утицај. Због тога поједини историчари и васељенске саборе називају „царским саборима" или „државним саборима".[2] Франц Дворник, познати римокатолички историчар, исто тако црквене саборе доживљава као „саборе

[1] Почевши од Првог васељенског сабора, који је сазвао цар Константин Велики (видети: Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνστατίνου τοῦ βασιλέως, 6, PG 20, 1060BC), и сви каснији васељенски сабори били су сазивани од стране царева.

[2] Heinrich Gelzer, "Die Konzilen als Reichparlamente", *Deutsche Stimmen* 14 (1900): 142–155; Georg Kretschmar, "The Councils of the Ancient Church", in *The Councils of the Church, History and Analysis*, ed. Hans Jochen Margull (Philadelphia: Fortress, 1966), 6–11.

епископа који су се постепено формирали по правилима која су важила за седнице римског Сената".[3]

Није непознаница то да су, почевши од Првог васељенског сабора па све до Седмог, васељенски сабори били сазивани од царева.[4] То што је цар сазивао саборе а није председавао њима, обезбеђивало је лакше спровођење саборских одлука. Ипак, Црква никада није признавала цара за јединствену институцију која може да сазива саборе. Институција сазивања сабора и председавања њиме јесте улога првог у Цркви, а он је само привремено, нека је то чак и за неколико векова, ту улогу уступио цару.

Цар је слао позиве свим помесним Црквама, које су на основу тога сазивале синоде и одређивали епископе који би сачињавали делегацију те помесне Цркве. Из аката сабора уочљиво је то да је у позиву било одређено место и време одржавања сабора, као и приближан број представника који би требало да дођу из сваке помесне Цркве. Цар се бринуо о гостопримству и целокупним потребама делегата, о томе где би били смештени, о исхрани и другим материјалним потребама, обезбеђивању и др.

По уручeном позиву, помесне Цркве би сазивале синод, на коме се формирао састав представника. Синод је опредељивао надлежност представницима у вези с темама сабора, које су биле представљене у позиву од цара. Често је и сам цар узимао учешће у заседањима сабора, али је најчешће имао свог представника, лаика, који га је представљао када је био одсутан. Цар је имао права да постави на дневни ред сабора и неку тему коју је сматрао важном, а која претходно није била наведена у његовом позиву. Лаици који су били цареви представници имали су право да говоре, али не и право гласа на сабору. Само на Пето-шестом васељенском сабору цар Јустинијан II је имао право гласа и први је потписивао усвојене каноне.

Преко оваквих теорија можемо закључити да су сабори били формирани како би на тај начин цареви решавали религиозне спорове који су нарушавали мир и спокојство у хришћанској васељени у којој је владао цар. Другим речима, сабори су били на корист државе. Међутим, Црква је показала саборну свест још у времену док је била гоњена и док су цареви били непријатељски расположени према њој. Велики број сабора, нарочито на Истоку, био је сазван и пре Првог васељенског сабора. Тиме је Црква показала да има самосвест и да може самостално да решава проблеме који су се јављали, бринући се увек да не буде нарушено њено јединство.

---

[3] Francis Dvornik, "Emperors, Popes, et General Councils", *Dumbartion Oaks Papers* 6 (1951): 1, 3–23. Много слично њему пише: Pierre Batiffol, "Le réglement des premiers cociles africains et le réglement du senat romain", *Bulletin d'anc. litt. et d'archéol.* cret. 3 (1913): 1–19.

[4] Детаљније видети: Јован Вранишкоски, „Ка новом Светом и Великом Сабору", у *Свети и Велики Сабор Православне Цркве. Учешће и сведочење Српске Православне Цркве на Критском Сабору* (Цетиње – Београд – Алхамбра, Калифорнија: о Педесетници, 2016), 352–353.

Синодална самосвест је била та коју је установила Црква и која је устројила своје синодално функционисање.[5] У суштини, црквени сабори се највише угледају на сабор одржан у Јерусалиму 48. године по Христу, а то је Апостолски сабор, где је, управо, у самој саборској посланици уочљиво да су учесници препознали присуство Светога Духа у раду сабора.[6] Уколико присуство Светога Духа чини да догађај у коме учествује буде света тајна, онда присуство Светога Духа на сабору чини и сабор да добије изглед свете тајне. Црква је име за систем и сабор, по Златоусту,[7] а то значи да је и сама Црква сабор.

Свети Максим поставља питање: „Који то канон заповеда да се признају само они сабори који су се састали по царевој заповести?“, и одговара: „Благочестиво црквено правило сматра светим и потврђеним само оне саборе који су потврђени правилношћу догмата“.[8] Међутим, факти су да се ниједан епископ није осмелио да сазове васељенски сабор све до пада Римског царства. Та привилегија као да је сасвим природно припадала само цару. Чак ни римски папа није сам преузео ту привилегију. Он није признао сабор у Ефесу из 449. године, али се није усудио ни сам да сазове нови васељенски сабор.

С једне стране, могуће је, а с друге стране, и веома ефикасно било то да цар сазива васељенске саборе, али и да се заузима за испуњавање њихових одлука. То је све било остварљиво док је највећи број помесних Цркава био у једној држави и под једним царем. Када се догодило да су неке од помесних Цркава припале територијама различитих држава, постало је немогуће сазивање васељенског сабора од стране византијског цара. Када се васељенски сабор свео на чисто црквену установу и изгубио карактер који је претходно имао, постало је немогуће да се сазивају сабори, осим у срединама где је постојао примат. Тако је на Западу настављено са сазивањем сабора и после поделе Цркве, због тога што је тамо већ био утврђен примат римског епископа.

---

[5] Κωνσταντίνου Β. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων, Ἡ Ὀρθόδοξη δογματική παράδοση και οί παραχαράξης τῆς κατά τους τρεῖς πρώτους αίῶνες,* τόμος 1 ος (Ἀθήνα, 1998), 498.

[6] „Јер је било угодно Светоме Духу и нама, никакво веће бреме да вам не намећемо, осим овога што је неопходно“ (Дап. 15, 28).

[7] Ιωάννης Χρυσόστομου, PG, 55,493, о истоме видиет и у: PG 61, 527.

[8] Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ των πραχθέντων εν πρώτῃ αυτου ἐξορία ητοι εν Βιζύῃ· τα παρὰ του Θεοδοσίου επισκόπου Καισαρείας Βιθυνίας καὶ αυτου διαλεχθέντα*, PG 90, 148A. А претходно вели: „Ако на саборима који су били, силу дају царева наређења, а не права вера, онда нека се прихвате и сабори који су били против једносуштности, зато јер су били сазвани од цара, а мислим на саборе у Тиру, Антиохији, Селевкији и у Константинопољу, за време Евдоксија Аријанца, синод у Ники Тракијској и други у Сирмијуму, а много година после њих синод у Ефесу, на ком је председавао Диоскор. Сви ови сабори су били сазвани по царевој заповести, међутим, сви они су били осуђени због безбожних догмата које су неблагочестиво потврдили. Због чега се не одбацује онај који је рашчинио Павла Самосадског у време блажених отаца Дионисија Папе римског, Дионисија Александријског и Григорија Чудотворца, који је био и председник истог сабора, јер није био по заповести цара?“, PG 90, 145 CD.

У средини сале у којој се заседало редовно је стајало Јеванђеље.[9] Нема никаквог историјског утемељења то што поједини тврде да је само васељенски патријарх имао право да сазива саборе. Ниједан васељенски сабор није био сазван од стране васељенског патријарха, као што ни Свети и Велики Сабор на Криту 2016. године није био сазван само од васељенског патријарха, него са сагласношћу предстојатеља свих помесних Цркава, а Васељенска патријаршија је имала само улогу координатора.

Сасвим је друго то што неко треба да има првенство међу онима који имају првенство, јер би иначе настао један организацијски хаос. Но, првенство у Цркви увек треба да буде повезано са служењем и координирањем. Критеријум признавања једног сабора за васељенски није представљало ни самопроглашавање неког сабора за васељенски, нити пак неки историјски критеријуми који су се јавили у историјском периоду, као на пример сазивање сабора од стране цара или његово присуство на сабору. Главни критеријум је био и остао прихватање сабора од стране пуноће црквене свести. Овај критеријум не само што у потпуности изражава демократски карактер Православне Цркве него и светодуховски карактер доношења и прихватања одлука у Цркви. Рецимо, Седми васељенски сабор је био проглашен за васељенски и прихваћен као такав на Другом цариградском сабору 879–880. године.[10]

Други васељенски сабор је био сазван од стране цара Теодосија Великог само као сабор епископа Источног царства и на њему је учествовало само 150 епископа, међу којима и епископи из Источног Илирика, који је у то време припадао Западу. Сабор који се одржао у Константинопољу следеће, 382. године назива овај сабор из 381. године васељенским, међутим, не у складу са теолошким тумачењем који је овај термин (васељенски) добио касније, нити са географским или пак политичким значењем које је он имао у IV веку. У то време „васељена" је било Римско царство.[11]

Сабор из 381. године добио је васељенски карактер после 70 година на сабору у Халкидону (451. године). На Трећем васељенском сабору (431. године), сабор из 381. године није био признат као васељенски и зато се овај сабор осврће само на Први васељенски сабор. Исто тако, и разбојнички сабор из 449. године осврће се само на Први и Трећи васељенски сабор, а свакако сабор из 381. године назива Другим сабором. Други васељенски сабор бива признат

[9] *Деяния Вселенскихъ Соборовъ*, т. II, IV Соборь Часть первая (Санктъ-Петербургъ, 1996), 66, 124; *Деяния Вселенскихъ Соборовъ*, т. III, IV Соборь Часть вторая, V Соборь (Санктъ-Петербургъ, 1996), 140, 169, 206.

[10] Овај сабор неки називају Осми васељенски сабор. Наиме, иако је на Светом и Великом Сабору на Криту 2016. године постојао предлог од неких, међу којима и из редова Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве, да се овај сабор призна за осми васељенски, таква иницијатива ипак није ушла на дневни рад. Видети: Никодим Милаш, „Осми Васељенски Сабор", у *Свеправославни Сабор. Богословски допринос Српске Православне Цркве* (Београд, 2016), 118.

[11] Видети: Лк 2, 1: „У те дане изађе заповест од кесара Августа да се попише цела васељена".

од стране Запада тек 591. године синодским писмом папе Григорија Великог (Двојеслова), када се вели да треба да се приме и да се поштују четири васељенска сабора (Никејски, Константинопољски, Ефески и Халкидонски), исто као и четири књиге Јеванђеља. Но, то што је овај сабор касно прихваћен као васељенски ни по чему не умањује његову васељенску вредност.

Нема никаквог значаја да ли се неки сабор сазива као васељенски, већ је важно да ли ће као такав бити прихваћен од црквене пуноће. Може се рећи да су у историји Цркве познати сабори у Сардици (343. године) и у Ефесу (разбојнички 449. године) који су били сазвани као васељенски, али као такви нису били признати. Супротно њима, Други васељенски сабор (381. године) и Пети васељенски сабор (553. године) нису били сазвани као васељенски него као сабори Источног царства, а били су признати и од Цркве Запада, што значи и од целе икумене.

Када се одржи сабор епископа и после одређеног времена прихвати од Цркве за васељенски, тек тада он добија највећи ауторитет. Међутим, овакав ауторитет се не садржи у самој институцији сабора, који је свакако могао и да не буде васељенски. Ауторитет се стиче из факата који не би могли канонски да буду опредељени. Чињеница да ни сам васељенски сабор пак није институција пре него што буде прихваћен за васељенски, него постаје институција тек онда када буде прихваћен као васељенски од Цркве, омогућава Цркви да живи дуго без сабора.[12] Помесни сабори функционишу без потешкоћа, неометано као институција, и то је довољно да саборност Цркве не буде доведена у питање. На васељенском нивоу Православна Црква се не изражава институционално, као што то чини Римокатоличка Црква, и због тога нема посебно канонско устројство на васељенском нивоу.[13]

Да би неки сабор био прихваћен као васељенски, неопходно је да нема догматских неслагања са већ општепризнатим и прихваћеним васељенским саборима.[14] Један васељенски сабор може бити прихваћен за васељенски само уколико представља Цркву у свим њеним димензијама, и по месту, и по времену. *По месту* значи да учествују сви епископи, а *временски* значи да одлуке које би донео тај сабор не буду у противречности са учењем васељенских сабора у историји који су општеобавезујући за садашњост и будућност. Немогуће би било да један нови сабор буде прихваћен за васељенски уколико је недоследан

[12] Сабори Цркве нису производ неког догматског учења Цркве. Напротив, учење Светог Кипријана Картагинског о саборима било је признато као један вид догме о саборима. Видети: Архиепископ Иларион Троицкий, *Очерки из истории доїмата о Церкви* (Москва, 1997), 394.

[13] Јован Зизиулас, „Институција Сабора", *Саборност* 1–2 (2000): 43.

[14] Један васељенски сабор треба да се сматра непогрешивим једино по догматском учењу. Неки васељенски сабори су поништавали каноне других васељенских сабора, иако то није значило да су они непогрешиви. Видети: Βασιλείου Ν. Γιαννοπούλου, Ἡ Οἰκουμενικότητα τῆς «λεγόμενης Πενθέκης Οἰκουμενικῆς Συνόδου», Ὀφειλόμενη ἀπάντηση στὸν συνάδελφο κ. Π. Μπούμη", *Θεολογία* 81 (2010), Τριμηναία ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 103–105.

некоме од претходних васељенских сабора. Ове две димензије могу да се назову саборност по висини, или дубини (седам васељенских сабора) и саборност по ширини (учествовање свих помесних Цркава).[15]

Православна Црква не прихвата поделу са Западном Црквом као коначну. Моли се и нада се да ће доћи до поновног јединства. Зато и свети и велики сабори који се сазивају у Источној Цркви нису проглашени за васељенске. Супротно овоме, Римокатоличка Црква није престала да сазива васељенске саборе и нема никакав проблем што на тим саборима не учествују старе патријаршије Истока.

2. Епископски сабори

Епископски сабори су развијена фаза првих синедриона (συνέδρια), односно савета, о којима говори још Игњатије Антиохијски (локални епископ, као предстојатељ локалне евхаристијске заједнице, заједно са презвитерима, сачињава синедрион дотичног места).[16] Ипак, као што каже Фотије Константинопољски, они су по угледу на „Велики Савет": „Јединство Свете Тројице, која се пре времена, ако је дозвољено тако да се каже, сацрквенила (сабрала се као Црква), а дозвољено је да се каже о поновном стварању, јер је о стварању речено: Да створимо човека по нашој икони и подобију (Пост. 1, 16), по јединственој одлуци воље, да одреди пресаздавање изломљене творевине".[17] Када су се у Цркви јавили општи и заједнички проблеми, нарочито са појавама јереси, јавила се и неопходност за већом сарадњом између локалне Цркве, односно између њених епископа. Из таквих потреба, а посебно из потреба рукополагања за епископе на упражњене катедре,[18] произашли су сабори епископа у једној провинцији. На тим саборима епископи су одлучивали да ли неко ко квари веру или растура црквено јединство треба да буде искључен из Цркве, или пак поново да буде примљен ако је већ претходно био искључен из неке локалне евхаристијске заједнице. Такви провинцијски сабори су постепено прерасли у саборе једне веће области и одржавали су се у главном граду

[15] Παναγιώτου Ι. Μπούμη, *Κανονικόν Δίκαιον* (Αθήνα: Γρηγόρη, 2000), 177.

[16] Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, *Πρὸς Μαγνησίους* 6, 1; *Πρὸς Σμηρναίους* 3, 1; *Πρὸς Φιλαδέλφεις* 8, 1; *Πρὸς Πολυκάρον Ἐπ. Σμύρνης* 7, 2. (Ἀποστολικοί Πατέρες, ἅπαντα τὰ ἔργα 4, Θεσσαλονίκη, 1994).

[17] Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, *Λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου*, PG. 102, 357 D.

[18] Видети 4. канон Првог васељенског сабора. Но, претходно Иполит Римски пише: „За епископа треба да се рукоположи онај кога је изабрао цео народ... Када ће такав бити по вољи, онда ће се сакупити народ са презвитерима и присутним епископима у дан Господњи. После сагласности свих, они (епископи) ће спустити своје руке на њега, а презвитери ће стајати ћутећи". Видети: Hippolyte de Rome, La Tradition apostolique, 2. изд. B. Botte, Sources Chretiennes, No. 11 bis (Paris, 1968), 40–43. Упоредити: Διατάξεις τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων περὶ χειροτονιῶν διὰ Ἱππολύτου, В III, ВЕП 2, 185.

дотичне области, који је био метропола у односу на друге градове, па су зато и сабори добили име митрополитански сабори.

Поред горенаведених разлога, епископи су се састајали на сабору и свагда када се јављала потреба за тим, за провером и потврдом јединства и заједнице у вери и апостолског прејемства. Потврду да су у јединству вере представљало је њихово заједничко саслуживање на Евхаристији, јер ти који саслужују међусобно признају једни друге и потврђују апостолско прејемство једни другима. Зато, када има епископског саслуживања на једној литургији, то је већ и сабор.

За оне пак који кваре и изврћу општу сагласност у вери и поретку ови сабори су постали критеријум и суд који је био пресудан за прекидање евхаристијског општења са њима. Признавање општења и заједничарења у правој вери и у светој Евхаристији или пак искључивање и удаљавање представљало је, у ствари, крајњи циљ сваког синода и сабора уопште, то је била синодална институција у животу Цркве.[19]

Црквени сабор треба да изражава вољу Божију. Тако је то било још од времена Апостолског сабора, а треба да остане тако и заувек. Због тога изнад сабора нема веће власти. Сабор је врховна власт у Цркви не по природи своје институције, него само због тога што представља израз воље Божије. У Цркви ништа не може да буде изнад Цркве, али и ништа не може да остане у Цркви, а да буде у несагласности са Црквом. Зато непризнавање одлука неког сабора редовно доноси раскол. Дух Свети или је био у сабору који је одлучивао, или је био међу онима који су се успротивили. На крају, могућа је и варијанта да није био ни међу једнима ни међу другима, већ Црква онда представља трећи сабор. Где је био Свети Дух може да препозна само Црква.

Из горенаведених разлога у Цркви има поклапања врховне власти. Господ је врховна власт у Цркви, али будући да сабор изражава вољу Божију, онда је сабор тај који објављује истину, доноси правила (каноне) којима се чува истина, али он и суди и пресуђује о правој вери и истини. Сабор суди само у вези са богооткривеним истинама, које, у ствари, и сам открива као вољу Божију, али не суди о сваком виду истине. Не суди и не треба да суди о научним истинама које се односе на створену природу и њено функционисање, нити да их објављује. Научну истину треба да објављује наука и она суди о тој истини. Нажалост, у историји Цркве десили су се многи упади сабора у надлежност науке и њених истина. То се дешавало нарочито у Западној Цркви, али веома често на штету угледа саме Цркве, о чему сведочи пуно примера када се Црква показала ненадлежна нити да објави, нити пак да штити научну истину. Но, заштита научне истине и не треба да буде у надлежности Цркве. У

[19] Атанасије Јевтић, „Васељенски Сабори и саборно предање Цркве", у *На йушевима оша̄ца*, први део (Београд, 1991), 24.

надлежности Цркве треба да буде само богооткривена истина и Црква треба да се брине да објављује ту истину, да даје упутства како да се живи у складу с њом и како да се чува та истина, а уколико се јавља потреба за судом, да суди сагласно тој богообјављеној истини.

Број учесника у неком сабору не чини да се он назива велики или мали. Дешавало се да по броју учесника сабор буде велики, а да се покаже као „разбојнички". Као што вели Флоровски, велики по броју може да буде и сабор састављен од отпадника вере. Може да има пуно метода распознавања светотајинског католичанског предања, а васељенски сабор је само један од њих, но не и јединствен. Тако да, чак и за време трајања сабора, истину може да изражава мањина, па чак и да се истина открије без сабора.[20]

3. Локална католичанска заједница и сабор Цркве[21]

Одлука о одлучењу од Цркве неког њеног члана нема утицај само на локалну Цркву већ и на све друге Цркве. Један члан једне локалне евхаристијске заједнице јесте члан и целе Цркве. То значи да одлучење од Цркве једне личности из једне помесне Цркве не може да остави равнодушне и незаинтересоване друге помесне Цркве. Зато, готово у свим уставима помесних Православних Цркава коначно одлучење неког верника од Цркве јесте одлука сабора целе помесне Цркве.[22]

Сабор је тај који изабира и устоличује неког епископа.[23] Наравно, ово произилази из чињенице да епископ представља спој између своје и других помесних Цркава. Због тога и није могуће да избор и устоличење епископа за једну локалну евхаристијску заједницу остане унутрашња ствар само те локалне Цркве. Све што је повезано са Евхаристијом, са учењем Цркве и са избором и хиротонијом епископа превасходно спада под надлежност сабора Цркве. Свакако, све набројано првенствено је у надлежности локалног епископа, но

[20] Мишљења отаца и учитеља Цркве пуно пута су имала већу валидност и коначност него дефиниције појединих сабора. Овим мишљењима нису потребне потврде, прихватања или „општа сагласност". Они су „сами критеријум, они су то што потврђује истину", Георгије Флоровски, „Католичност (саборност) Цркве", у *Саборност Цркве*, књ. 1 (Београд, 1986), 73.

[21] Вранишкоски, „Ка новом Светом и Великом Сабору", 352–353.

[22] Μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα Δ. Τζωρτζάτου, *Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου* (Ἀθῆναι, 1967), исти, *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήγσεως* (Ἀθῆναι, 1977), 63, 65. О кипарској Цркви видети: исти, *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου* (Ἀθῆναι, 1974), 42, 79, 85.

[23] „Да би се правилно поставио (нови епископ) сви блажени епископи дужни су да се окупе међу том паством којој се поставља предстојатељ, и да изаберу епископа у присуству народа, потпуно познајући његов живот и бивајући упознати са делима онога кога изабирају, преко њиховог општења са њим", Thasci Caecili Cypriani, *Epist. 67*, cap. 5, *CSEL*, vol. III, par. II, 739.

будући да је све ово у интересу целе Цркве, због тога и надилази надлежност локалног епископа, па у вези с наведеним у коначној инстанци одлучује Црква.

Сабор сједињује помесне Цркве у једну Цркву у васељени. У ствари, сабор је главни орган спољашњег јединства Цркве, јер у њему учествује епископат. Јединствени и једномислећи епископат сједињује све помесне Цркве, према Кипријану Картагинском, у једну васељенску Цркву.[24] Сабор, ипак, није институција која може да постоји сама по себи. Он је институција која се гради преко учешћа локалних епископа у њему. Због тога, уколико неки епископ из оправданих разлога не учествује у раду сабора, одлуке сабора не могу бити наметнуте помесној Цркви којом он предстоји ако их он не прихвати. Неопходност учешћа сваког локалног епископа у сабору чини да епископ не буде потчињен сабору, а сабор пак да не постоји као институција надређена локалном епископу. Другим речима, сабор нема право да заобиђе помесног епископа. Као што ни друге службе (презвитерска, ђаконска, лаичка) не могу да саздају непосредан однос са институцијом сабора (нити у својству његових чланова, нити на било који други начин) већ само преко епископа, тако ни сабор не може да има никакав однос са пуноћом помесне Цркве осим преко епископата. У случају да неки епископ из било којих разлога не испуни дужност довело би до његове смене, али ипак ни у том случају не долази до заобилажења епископа у односу између сабора и пуноће.[25]

Право гласа на сабору имају само епископи. То не причињава сметњу да на саборима могу учествовати и друге службе,[26] али све службе из једне помесне Цркве на сабору изражавају се само преко епископа. Тиме сабор постаје сабор помесних Цркава, а не саборовање индивидуа. Пуноћа једне помесне Цркве заступљена је од стране епископа. Тако се обезбеђује да Цркве на сабору учествују у пуноћи, као тело, као заједница, а не као појединци који представљају само део Цркве.

4. Други видови црквених сабора

а) Велики помесни сабор

Велики помесни Сабор је највећи и највиши сабор после васељенског сабора. На њега се позивају активни епископи, не пензионери, и то не из једне митрополије или аутокефалне Цркве него из више њих. Епископи који учествују на великом помесном сабору припадају различитим патријарашким лозама. Најчешће на оваквом сабору председава епископ који има почасне

[24] Thasci Caecili Cypriani, *Epist. 68*, cap. 3, *CSEL*, vol. III, par. II, c. 746.

[25] Зизиулас, „Институција Сабора“, 46.

[26] Још од Првог васељенског сабора, на саборским заседањима учествовали су и лаици, али углавном као саветници епископа. Видети: Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 1, 8, PG 67, 64A.

привилегије. Овај сабор расправља и одлучује о темама које су од интереса за оне помесне Цркве које су позване на сабор. Такве теме нису само догматске, већ су и теме о црквеном поретку, о етичким питањима или о богослужбеном животу. Доношење одлука би требало да буде већином гласова уколико се не усвоји да буде другачије. На Светом и Великом Сабору на Криту, одржаном 2016. године, одлуке су се доносиле консензусом. Одлуке могу касније да буду прихваћене и од других помесних Цркава које нису учествовале на сабору. Разлика између васељенског сабора и великог сабора је у томе што у другом наведеном не учествују све патријаршије.[27] Због немогућности да на једном сабору учествују све патријаршије и помесне Цркве, Православна Црква није сазвала васељенски сабор још од времена схизме са Западном Црквом.

б) Патријаршијски сабор

Од времена установљења пет патријаршија у V веку појавила се и институција патријаршијског сабора. На њему су учествовали сви архијереји из лозе одговарајуће патријаршије.[28] По изузетку, на тим саборима су били позивани и архијереји који су припадали и другим патријаршијским лозама када су ти архијереји били умировљени, а живели су на територији тих области.

Патријаршијски сабори представљају највиши законодавни, управни и судски орган одређене патријаршије. Ти сабори су надлежни за: а) избор патријарха и других епископа из лозе те патријаршије; б) подизање неке епископије на виши ранг (митрополија); в) спајање (арондација) епископија; г) оснивање нових епископија; д) доношење одлука о премештају седишта неке епископије; ђ) премештај епископа; е) преиспитивање патријаршијских одлука које су биле донесене у супротности са светим канонима и др.

Патријаршијски сабор, осим овога, врши и надгледање целе територије одређене патријаршије у погледу вере и поретка. Овај сабор, када је о вери реч, има надлежност да тумачи одлуке васељенских и помесних сабора и да расветљава теолошка питања. У вези са питањима повезаним са поретком има право да доноси уредбе по којима би се регулисале новонастале ситуације.

в) Кућни синод

Кућни синод је познат у Константинопољској патријаршији још од IV века, а у другим патријаршијама и аутокефалним Црквама познат је као стални синод и представља сабор везан за предстојатеља помесне Цркве. У Константинопољској патријаршији неретко се дешавало да у том синоду учествују и

[27] Видети Зонарино и Валсамоново тумачење 6. канона Другог васељенског сабора. Γεωργιοσ Ράλλη, Μιχαηλ Πότλη, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμος δεύτερος (Ἀθήνησιν, 1852), 183 и 186.

[28] На патријаршијском сабору, који се сазивао једанпут годишње, по Валсамоновом сведочанству, учествовали су и викарни епископи. Видети: Ράλλη, Πότλη, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνῶν*, 326.

епископи из других патријаршија уколико су се из неких разлога задесили у Константинопољу.

После крсташких ратова у раду овог патријаршијског сабора нису учествовали само архијереји који би се нашли у Константинопољу, већ су у Ендимус (Кућни) Синод улазили и неки патријаршијски службеници и клирици, међутим, они су имали само саветодавну улогу.[29]

Синодално деловање је сасвим својствено Цркви и оно произлази не само из Новог Завета, него исто тако и из Предања. Због тога сви предстојатељи Цркава имају око себе стални синод, који не замењује сабор целокупне јерархије дотичне помесне Цркве, већ дејствује само у периоду када не заседа сабор јерархије те Цркве. Одлуке сабора јерархије могу да промене одлуке сталног синода.

г) Митрополитански синод

Пре него што се успоставио патријаршијски начин организовања Цркве постојао је митрополитански систем. Он представља организацију Цркве на територији једне веће јединице, што би по нашем савременом схватању одговарало територији једне државе, док би територија једне патријаршије могла да се протеже преко више држава. У више помесних Цркава титула митрополита има само почасно или формално значење. Ипак, митрополитански систем у свим Православним Црквама такорећи је потчињен патријаршијском систему. Цркве које за предстојатеља имају епископа са титулом архиепископа или митрополита не значи да имају митрополитански начин уређења.

Митрополитански начин управе подразумева да на једној територији која је у оквиру једне митрополије локани митрополит сазива саборе, на којима учествују сви епископи са те територије. Одлуке се доносе већином гласова. Уколико је митрополија у саставу веће црквене организације (патријаршија), онда би одлуке са митрополитанског сабора имале значаја само у дотичној митрополији, осим ако их не би прихватио и патријаршијски сабор.

Било би недозвољено да се сазивају сабори без знања митрополита или без његовог учешћа, исто као што није дозвољено сазивање патријаршијских сабора уколико их патријарх не сазива или не узима учешћа у њима.

У 34. канону Апостолског правила стоји: „Епископи сваког народа треба да познају првог међу собом и да га сматрају главом, и ништа важно да не предузимају без његовог знања, а свако нека предузима само оно што се дотиче једино своје епархије и подручних места. Међутим, нити онај први епископ нека не чини ништа без знања свих осталих епископа".

У наше време, када се територије митрополија налазе у склопу патријаршије, митрополитански сабор има умањен, па чак и не толико велики утицај у црквеним саборима.

[29] Μπούμη, *Κανονικόν Δίκαιον*, 186.

д) Црквено-народни сабор

Све до почетка 20. века у Цркви не постоји црквено-народни сабор. Овакав сабор одржан је у Руској Цркви у Москви 1917/1918. године. Да би се сазвао сабор на коме би били присутни, поред епископа, свештеници, монаси и лаици, претходно се дуго размишљало, али не као да таквих сабора није било у Цркви раније, а и на таквим саборима је право гласа имао само епископат,[30] док су свештеници или лаици који су учествовали имали само саветодавну улогу. Због тога су епископи у Руској Цркви били начелно сагласни да на сабору учествују и свештеници, и монаси, и лаици, али да имају само саветодавну улогу, а право гласа да имају само епископи.[31] Ипак, због великог и историјског значаја који тај сабор има за Руску Православну Цркву чини се као да му се прогледа низ прсте за његову неканонску постављеност. Од тада па све до данас сви сабори у Руској Православној Цркви били су састављени само од епископа

Ако је сваки епископ на месту Христовом, или по другом тумачењу на месту апостола, како сматрају неки, у том случају само сабор састављен од епископа могао би да има власт над епископима. Уколико је једна помесна Црква потчињена само једном епископу, то значи да више помесних Цркава зависе само од одлука надлежних епископа, односно од сабора аутокефалне Цркве. Дакле, будући да је свака Црква поверена своме епископу, то би имплицирало онда да је Христова Црква у целости, која као васељенска Црква у целини у себи сједињује све помесне Цркве, поверена свим епископима заједно.[32]

Оправдавање одржавања црквено-народних сабора заснива се на општеприхваћеном јеванђелском учењу да је сваки крштени човек у име Христово – тело Његово. Следствено томе, сваки крштени члан потенцијално би могао да учествује у управљању Црквом. Ипак, овакво учење, које је сасвим исправно, не узима у виду учење Цркве о јединству Цркве у епископу, које се, такође, веома рано појавило.[33] Епископ представља помесну Цркву због тога што је она сабрана у њему, а он није само онај који представља чин који има, већ је репрезент и целе помесне Цркве којом председава.

Московски сабор који смо навели, а по чијем угледу су конституисани и други црквено-народни сабори у оним црквама у којима они постоје, како је горе речено, полази од учења о Цркви као Телу Христовом, чији различити чланови заузимају различите позиције у Цркви. Овакво богословље не пориче то да епископ има апостолско прејемство, већ тврди да се Црква пројављује само тада када су представљени сви чланови, не само епископат, који је свакако неопходан

[30] Никодим Милаш, *Правила Православне Цркве с тумачењима*, књ. 1 (Нови Сад, 1895), 93.

[31] Николај Афанасјев, „Сабор у руском православном богословљу", *Истина* 12–15 (2005): 275.

[32] Макарий Митрополиит московский и коломенский, *Православно-догматическое Богословие*, т. 2 (Санкт-Петербург: Аксион эстин, 2006), 230.

[33] Јован, Архиепископ охридски и Митрополит скопски, „Еклисиолошката ерес во расколот на религиозната организација во Р. Македонија", у *Кратка историја на Охридската Архиепископија* (Охрид, 2007), 183, 187, 205–207.

у животу Цркве, али ипак не представља Цркву у целости. Сабор треба да буде сабор целе Цркве, од епископа до лаика. Оваква конституција сабора нема црквено-историјску димензију. То значи да клиричко-лаичка структура на сабору не само да нема теолошку утемељеност већ и то да московски сабор из 1917/1918. године први пут после двадесет векова уводи новину у саборни живот Цркве.

5. Деловање Светога Духа при одлучивању на саборима

На васељенским саборима, али и на другим саборима Цркве, као што је, наиме, од времена првог апостолског сабора, одлуке, нарочито оне догматске природе, доношене су уз садејство Светога Духа. Дух Свети је тај који учеснике сабора позива ка јединству и просвећује их да би сведочили истину. Он даје подршку и силу онима који учествују у сабору да испуне вољу Божију. То не значи да људски фактор није аутономан и да учесници сабора делају подвлашћено. Не може се побити ни факт да оци учесници сабора нису престали да се опходе као људи са слабостима својственим сваком човеку, да нису били непогрешиви и неподложни спољашњим утицајима и притисцима са стране, да нису били без недостатака и да нису били савршени.[34] Међутим, ти недостаци нису били разлог да оци учесници истих црквених сабора не буду названи „богоносни".[35] Овакав назив може само да значи то да је све њихове недостатке надопуњавао Дух Свети. Разуме се, такво употпуњавање није трајно и непроменљиво стање. Оно представља дар који се даје ономе коме Дух Свети сматра да је неопходно да се дарује како би се очувало црквено јединство и чистота вере. Сведочанство оваквог непринудног деловања Светога Духа јесте неприсиљена једногласност свих учесника неког сабора приликом опредељења и гласања догматских одлука.

6. Првенство и сабор

Не може да постоји сабор без председавајућег. Однос између председавајућег и чланова сабора решава се добропознатим 34. апостолским правилом. Члано-

[34] Сабор у Ефесу из 431. године, који је био сазван као васељенски, раздвојио се на два крила, чији су председавајући анатемисали један другог. Била је потребна наредба цара Теодосија II како би учесници сабора напустили Ефес и како би се спречили већи нереди. Већи део учесника сабора у Халкидону 451. године учествовао је и на разбојничком сабору 449. године, а већи део епископа који су учествовали на Седмом васељенском сабору 787. године претходно је учествовао и на сабору који је био сазван једну годину пре тога, 786. године, као васељенски, у Константинопољу и допринео је да се тај растури.

[35] Познато је и да је веома велики број учесника Првог васељенског сабора по његовом одржавању прешао у аријанизам, али на богослужењу посвећеном оцима Првог васељенског сабора и њих називамо „богоносни". „Неделя седьмая, святы́х, богоно́сных оте́ц, и́же в Ники́и", *Триодь цветная* (Москва: Издателство Московской Патриархии, 1999), 199–217.

ви сабора не могу да предузимају ништа што је важно без знања првог, а први не треба да чини ништа без знања, додали бисмо, и сагласности других. Не може доћи до раздељивања надлежности између оних који сазивају сабор и оног ко председева њиме. Онај ко сазива сабор и ко председева њиме треба да буде једна иста личност, а то је први.

Римске папе, као по неком правилу били су представљени од стране свештеника или ђакона. Наиме, и архијереји Истока на Седмом васељенском сабору били су представљени од стране свештеника. На Шестом васељенском сабору узели су учешће и право гласа и игумани, представници манастира из Доње Италије, а на Седмом васељенском сабору са правом гласа је било чак 130 игумана.

7. Прихватање сабора

Одлуке (распоређивања) о Црквама донесене су од стране оних коме су Цркве поверене (тј. од епископа), али оне морају да буду потврђене од народа. Сви сабори, а посебно васељенски сабори, израз су воље Духа Светога и Цркве, која је надахнута управо од благодатног присуства Светог Духа. Исти Свети Дух надахњује црквену пуноћу и одлуке одређеног сабора како би га препознали као израз воље Божје, а њихове одлуке као Светим Духом надахнуте.[36] У посланици Сабора источних патријараха из 1848. године каже се: „Код нас, нити су патријарси, нити су пак сабори могли икада да уведу неке новине, због тога што је код нас чувар вере само тело Христово, односно сам народ, који жели да његова вера буде вечно непроменљива и истоветна са вером његових Отаца".[37]

Црква на Западу се веома ретко, скоро никада, није упуштала у црквене спорове којих је било у Цркви на Истоку. Наиме, на Истоку је постојало оправдано уверење да решења свих спорова треба тражити на васељенским саборима, док у Западној Цркви институција сабора није добила ни приближно једнако место са институцијом папе. На Западу васељенски сабори никада нису ушли у живот Цркве толико дубоко као што је то случај на Истоку. Они су били више третирани као помесни сабори, па је из тих разлога било лако да се наметне институција папе.[38]

[36] Παναγιώτου Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, τόμ. Γ΄ (Θεσσαλονίκη: Το Βυζάντιον, 1987), 16.

[37] «Ἔπιτα παρ΄ ἡμῖν οὔτε Πατριάρχαι οὔτε Σύνοδοι ἐδυνήθησαν ποτε ἰσαγαγαγεῖν νέα, διότι ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς θρησκείας ἐστὶν αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι αὐτὸς ὁ λαός, ὅστις ἐθέλει τὸ θρησκείας ὅστις ἐθέλει τὸ θρήσκευμα αὐτοῦ αἰωνίως ἀμετάβλητον καὶ ὁμοειδὲς τῷ τῶν Πατέρων αὐτοῦ.» Ιωάννου Καρμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεία τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. ΙΙ (ἐν Ἀθήναις, 1953), 920.

[38] Валентин Васечко, *Сравнителъное богословие* (Москва, 2012), 20.

Ипак, у Цркви нико не поседује апсолутну непогрешивост по себи. Они који мисле да је на Западу непогрешива институција папе, а да је на Истоку непогрешива институција сабора – греше! Сасвим је сигурно то да верни имају потребу за апсолутном истином, али таква истина је само Бог. У овом створеном свету има тако мало апсолутног, а много више релативног.[39] Нити је папа непогрешив, нити је неки од сабора непогрешив. Могли бисмо рећи да постоје догматске грешке на неким саборима на којима је била представљена цела „васељена". Учињене су грешке на Аримијумско-селевкијском сабору 359. године, на Халкидонском из 754. године, на Константинопољском 869. године, на Флорентинском 1439. године, а оне су биле исправљане на каснијим саборима. На Константинопољском сабору 1368. године укидају се решења сабора у Константинопољу из 1351. године. Свеисточни сабор у Јерусалиму 1672. године објављује једно „исповедање вере" које је под толиким утицајем латинске догматике да је готово неупотребљиво.

Особито се не може приписати непогрешивост саборима на којима су доношене одлуке у вези са црквеним поретком и управљањем. Такве одлуке су можда обавезујуће као одлуке највишег црквеног органа, али то не значи да су непогрешиве, а још мање да су непроменљиве и вечне, јер постоји могућност да се боље уреде, па чак и да буду укинуте од стране другог васељенског сабора.[40] На пример, Пето-шести васељенски сабор својим 16. каноном укида 15. канон Неокесаријског сабора из 319. године. Неокесаријски сабор, свакако, узимајући у обзир локални обичај, одредио је да у храмовима великих градова може бити до седам ђакона. Пето-шести васељенски сабор, имајући у виду мишљење Светог Јована Златоустог да седам поменутих ђакона у Делима апостолским нису били ђакони у свештеној служби већ ђакони Јерусалимске Цркве одговорни за трпезу са храном, променио је ово правило.

После великог раскола, у другом миленијуму хришћанства, у Западној Цркви се појавило учење да је Црква само она која има јединство са римским папом и да смо та Црква има право да сазива васељенске саборе. Због тога се у Римокатоличкој Цркви у васељенске саборе убрајају и они који су били организовани у другом миленијуму и на којима нису учествовали православни. Православна Црква пак није никада развила учење да може сама, без учешћа западних Цркава, да организује васељенске саборе. Истина је таква да код православних постоји самосвест о томе да су они истинита Црква, а опет не одсуствује ни свест о томе да у условима када раскол са Западом још увек није превазиђен није могуће да се организује сабор који би претендовао да буде васељенски.

[39] Видети у вези са овим: Антон Карташев, „Уједињење цркава у светлу историје", у *Православље и екуменизам* (Београд: Хришћански културни центар, 2015), 62.

[40] Ἀνδρέου Θεοδώρου, *Ἡ οὐσία τῆς Ὀρθοδοξίας* (Ἀθήναις, 1961), 104 и 238.

Закључак

Црква је саборна структура, која се пројављује још из најранијих времена свог постојања. Васељенске саборе је најчешће сазивао цар, који је слао позивнице за учешће помесним Црквама и пружао гостопримство делегатима. Када би нека помесна Црква добила позив за учешће на сабору, одржала би помесни сабор, на коме би утврђивала састав делегације епископа која би на одговарајућем сабору заступала дотичну Цркву.

Сабори Цркве су се организовали по угледу на први сабор одржан у Јерусалиму, а то је био Апостолски сабор из 48. године после Христа, где је у самој саборској посланици уочљиво како су сами учесници сабора распознали присуство Светога Духа у раду самог сабора.

Сазивање васељенског сабора када су скоро све помесне Цркве биле у оквиру Римског царства, показало се много једноставније од сазивања васељенских сабора у каснијим периодима, када су подељене православне Цркве биле на територији других држава.

Када се васељенски сабор свео искључиво на чисто црквену установу и када је изгубио грађански карактер који је претходно имао, постало је немогуће да се сазивају сабори, осим у срединама у којима је постојао примат. Тако на Западу настављају да се сазивају сабори и после поделе Цркве, јер је тамо већ био утврђен примат римског епископа.

Главни критеријум је био и остао прихватање Сабора од црквене свести црквене пуноће. Овај критеријум не само што у потпуности изражава демократски карактер Православне Цркве, него и светодуховски карактер доношења и прихватања одлука Цркве.

Помесни сабори функционишу неометано као институција и то је довољно да саборност Цркве не буде доведена у питање. На васељенском нивоу Православна Црква се не изражава институционално, као што то чини Римокатоличка Црква и због тога не постоји посебно канонско устројство на васељенском нивоу. Господ је врховна власт у Цркви, но будући да сабор изражава Божију вољу, због тога је сабор тај који објављује истину, проширује правила (каноне) којима се чува истина, али и суди и пресуђује о правој вери и истини. Сабор суди само о богооткривеним истинама, које, наиме, и сам открива као Божију истину, али не суди о сваком виду истине.

У овом чланку су описани углавном сви видови сабора који постоје у Цркви: велики помесни сабор, патријаршијски сабор, кућни синод Константинопољске патријаршије, као и митрополитански синод.

На крају је образложен начин како одлуке неког сабора постају обавезујуће од момента прихватања сабора од црквене пуноће.

Библиографија

Bibliography

- Афанасјев, Николај. „Сабор у руском православном богословљу“. *Истина* 12–15 (2005): 269–288.
- Васечко, Валентин. *Сравнительное богословие.* Москва, 2012.
- Вранишковски, Јован, Архиепископ охридски и Митрополит скопски. „Еклисиолошката ерес во расколот на религиозната организација во Р. Македонија.“ У *Кратка историја на Охридската Архиепископија*, 178–217. Охрид, 2007.
- Вранишкоски, Јован. „Ка новом Светом и Великом Сабору.“ У *Свети и Велики Сабор Православне Цркве. Учешће и сведочење Српске Православне Цркве на Критском Сабору*, 383–404. Цетиње –Београд - Алхамбра, Калифорнија: О Педесетници, 2016.
- *Деяния Вселенскихъ Соборовъ*. Т. II, IV Соборь (Часть первая). Санкть-Петербургъ, 1996.
- *Деяния Вселенскихъ Соборовъ.* Т. III, IV Соборь (Часть вторая). V Соборь. Санкть-Петербургъ, 1996.
- Зизиулас, Јован. „Институција Сабора.“ *Саборност* 1–2 (2000): 27–55.
- Јевтић, Атанасије. „Васељенски Сабори и саборно предање Цркве.“ У *На путевима отаца*. Први део, 9–61. Београд, 1991.
- Карташев, Антон. „Уједињење цркава у светлу историје.“ У *Православље и екуменизам*. Београд: Хришћански културни центар, 2015.
- Макарий, Митрополиит московский и коломенский. *Православно-догматическое Богословие.* Т. 2. Санкт-Петербург: Аксион эстин, 2006.
- Милаш, Никодим. „Осми Васељенски Сабор.“ У *Свеправославни Сабор. Богословски допринос Српске Православне Цркве*, 111–125. Београд, 2016.
- Милаш, Никодим. *Правила Православне Цркве с тумачењима*. Књ. 1. Нови Сад, 1895.
- Троицкий, Иларион. *Очерки из истории догмата о Церкви.* Москва, 1997.
- Флоровски, Георгије. „Католичност (саборност) Цркве.“ У *Саборност Цркве*. Књ. 1. Београд, 1986, 56–76.

- Εὐσεβίου. *Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνστατίνου τοῦ βασιλέως*, 6. PG 20, 1060BC.
- Ἰγνατίου Ἀντιοχείας. *Πρὸς Μαγνησίους; Πρὸς Σμηρναίους; Πρὸς Φιλαδέλφεις; Πρὸς Πολυκάρον Ἐπ. Σμύρνης*. Ἀποστολικοί Πατέρες, ἅπαντα τὰ ἔργα 4. Θεσσαλονίκη, 1994.
- Καρμίρη, Ιωάννου. *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεία τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. II. ἐν Ἀθήναις, 1953.
- Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ. *Περὶ των πραχθέντων εν τῇ πρώτῃ αυτου ἐξορία ητοι εν Βιζύῃ· τα παρὰ του Θεοδοσίου επισκόπου Καισαρείας Βιθυνίας καὶ αυτου διαλεχθέντα*. PG 90, 148.
- Μπούμη, Ι. Παναγιωτη. *Κανονικόν Δίκαιον*. Αθήνα: Γρηγόρη, 2000.
- Ράλλη, Γεώργιος, Πότλη, Μιχαηλ. *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*. Ἀθήνησιν, 1852, τόμος δεύτερος.
- Σκουτέρη, Β. Κωνσταντίνος. *Ἱστορία Δογμάτων, Ἡ Ὀρθόδοξη δογματική παράδοση καὶ οἱ παραχαράξης τῆς κατά τους τρεῖς πρώτους αἰῶνες*, τόμος 1 ος. Ἀθήνα: 1998.

- Σωκράτους. *Ἐκκλησιαστικλη Ἱστορία* 1,8, PG 67, 64.
- Τζωρτζάτου, Δ. Βαρνάβα, Μητροπολίτου Κίτρους. *Ἡ Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου*. Ἀθῆναι, 1967.
- Φωτίου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. *Λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου*. PG 102, 357.
- Χρήστου, Παναγιώτης. *Ἑλληνική Πατρολογία,* τόμ. Γ΄ Θεσσαλονίκη: Το Βυζάντιον, 1987.
- Ηρυσόστομου, Ιωαννοῦ. PG, 55, 493, и: PG 61, 527.

- Batiffol, Pierre. "Le réglement des premiers cociles africains et le réglement du senat romain". *Bulletin d'anc. litt. et d'archéol.* cret. 3 (1913).
- Cypriani Thasci Caecili. *Epist. 65, 67,* cap. 3, 5, *CSEL,* vol. III, par. II.
- Dvornik, Francis. "Emperors, Popes, et General Councils." *Dumbartion Oaks Papers* 6 (1951).
- Gelzer, Heinrich. "Die Konzilen als Reichparlamente." *Deutsche Stimmen* 14 (1900).
- Kretschmar, Georg. *The Councils of the Ancient Church, The Councils of the Church, History and Analysis*, ed. Hans Jochen Margull. Philadelphia: Fortress, 1966.

Metropolitan Krushevski and Demirhisarski
Jovan (Vranishkoski)

Macedonian Orthodox Church – Archdiocese of Ohrid
Krushevo, The Republic of North Macedonia
mitropolija@krushedem.org

The Meaning of Church Councils

Summary: This study serves as a supplement to the article "Towards the Holy and Great Council," published in The Holy and Great Council of the Orthodox Church: Participation and Testimony of the Serbian Orthodox Church at the Council of Crete, Pentecost 2016. While the original article examines the structure and conciliar nature of the Church, this research focuses on how the Church has preserved its conciliarity throughout the centuries. Additionally, it explores the process by which a Church Council becomes an institution, the criteria for attaining the status of an Ecumenical Council, the various types of councils, and the role of the presiding Bishop in convening them. ► *Keywords*: Council, Ecumenical Council, Church, Conciliarity.